

Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ
Zavod za lingvistička istraživanja HAZU
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
onoma@hazu.hr

USTROJ ONOMASTIČKIH NATUKNICA (na primjeru Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika)

U radu se sažeto prikazuje jedan od mogućih modela obradbe onomastičke građe u enciklopedijskome rječniku. Predloženi se obrazac ilustrira na nekoliko tipičnih primjera iz nedavno objavljenoga *Hrvatskoga enciklopedijskoga rječnika* i sažeto uspoređuje s primjerima obradbe onomastičkih natuknica u Skokovu etimologijskome rječniku.

Dobro je poznato da se imena ni u kojem slučaju ne smatraju obvezatnom sastavnicom ni jednojezičnih ni etimoloških rječnika. Pristup onimima u jednojezičnim i višejezičnim rječnicima već je u više navrata obrađivan na specijaliziranim leksikografskim konferencijama te se na tome problemu ovom prigodom neću zadržavati.¹

Onimijska se građa u našoj leksikografskoj praksi gotovo nikada se sustavno ne uvrštava u rječnički korpus. Najpotpunije vrelo onomastičkih podataka do danas je i nadalje upravo Skokov Etimologijski rječnik. U njemu su sažeta desetljeća Skokova pionirskoga rada na proučavanju hrvatske, romanske i slavenske etimologije i onomastike. Usprkos tomu što je zbog polustoljetnoga vremenskoga odmaka u nekim elementima, u prvome redu u svome etimološkome dijelu Skokov rječnik danas donekle zastario, on je na našem prostoru još uvijek gotovo jedinim leksikografskim priručnikom za sustavna onomastička istraživanja. Opće

---

¹ O problemima tretiranja onima u jednojezičnoj i višejezičnoj leksikografiji raspravljalo se Leksikografskim konferencijama u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (radovi objavljeni u akademijinu časopisu *Filologija*).

je međutim poznato da se bez dobrog poznavanja strukture toga rječnika, prosječan korisnik u njemu vrlo teško snalazi. Stoga bi krivo bilo pretpostaviti da su u 4. knjizi kazala, u njezinu onomastičkome dijelu (§ 74; str. 757–820) obuhvaćeni svi onimi koji se u rječniku obrađuju. Mnogobrojna se tumačenja pojedinih imena nalaze u tome rječniku pod natuknicama pod kojima ih ne bismo očekivali, a mnoga su od njih izostala iz onomastičkoga kazala. Ukratko, najvećim je nedostatkom Skokova rječnika njegova nepreglednost, nesistematičnost u odabiru i obradbi rječničkih natuknica, za što nedostižni Skok najvećim dijelom naravno nije “kriv”. Skokov se Etimologijski rječnik u leksikografskome smislu ne bi ni trebao nazivati rječnikom, jer budući da ga Skok nije niti pravo ustrojio a kamoli dovršio, on još uvijek predstavlja svojevrsan nacrt, ili građu za budući kako etimološki, tako i onomastički rječnik hrvatskoga jezika.

Usprkos inače vrlo bogatoj i staroj leksikografskoj tradiciji, u hrvatskoj leksikografiji do sada nije objavljen niti jedan enciklopedijski rječnik. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* je prema meni dostupnim podatcima prvi rječnik, i izvan naših granica, koji tako ekstenzivno obrađuje onimijski materijal. Nije mi namjera ovom prigodom poticati znanstvenu debatu o opravdanosti uvrštavanja onimijskoga materijala u rječnik, već samo, kao što sam već istaknula, predočiti jedan od obrazaca njezine moguće obradbe. Pritom sam naravno i te kako svjesna mnogobrojnih ograda koje bi iskrsnule pri pokušaju teoretske obrane odabranoga modela obradbe s leksikografske točke gledišta.

Enciklopedijski je rječnik po definiciji svojevrsan spoj jednojezičnoga rječnika i općeleksikografskoga priručnika. Temeljni je leksički korpus rječnika baziran na 3. izdanju Anićeva rječnika hrvatskoga jezika i Anić-Goldsteinovu rječniku stranih riječi. Nadopunjen je međutim i osnovnim, vrlo sažeto obrađenim enciklopedijskim natuknicama. Stoga se u rječniku, osim 110.000 temeljnih riječi i njihovih izvedenica, obrađuje i skoro 50.000 osobnih imena, prezimena i toponima te skoro 20.000 natuknica koje obrađuju razne osobe i pojmove iz područja povijesti, zemljopisa, mitologije i sl. Pri izradbi HER-a namjera je sastavljачa bila da se izradi opsežan deskriptivni, ni u kojem slučaju ne normativni rječnik hrvatskoga jezika te da se u njega uvrste temeljni enciklopedijski podatci, naravno s naglaskom na nacionalnu građu. Pritom je bilo bitno na samome početku odrediti jasne kriterije za odabir tih enciklopedijskih podataka i pri obradbi ih što dosljednije poštivati. Sukladno deskriptivnoj koncepciji rječnika nastojalo se dati što više sažetih, ali točnih informacija o hrvatskome leksičkom korpusu i opisati ga unutar jezičnoga sustava, u sklopu dostupnih jezičnih i enciklopedijskih znanja.

Nas međutim osobito zanima onomastička građa. Poznato je da imena svjedoče o mnogim nejezičnim podatcima, šire kulturološkim, socijalnim, religijskim

i dr. u povijesnoj perspektivi. Svi su ti podatci relevantni za enciklopedijski rječnik, a i Skok ih je redovito uvrštavao u svoj etimologijski rječnik. Odluka da se obradi i onimijska građa rezultirala je uvrštavanjem mnogobrojnih dijalekatnih, regionalnih, arhaičnih i drugih leksičkih likova koji inače ne bi bili obrađeni u priručnome jednojezičnome rječniku. To se primjerice odnosi na neke zemljopisne termine koji su traga ostavili samo u toponimiji, ali također i na mnogobrojne romanske, turske, germanske, mađarske i druge posuđenice koje danas više nisu u aktivnoj uporabi u hrvatskome jeziku.

Kako u hrvatskoj leksikografiji do sada nije objavljen niti jedan sveobuhvatni onomastički rječnik, ni na nacionalnoj niti na regionalnoj razini nije postojao korpus onima, ali ni model na koji bismo se pri obradbi mogli ugledati. Također, nedostatak imenskih baza podataka onemogućio je uporabu statističke metode kao relevantnoga kriterija odabira imenâ koja će se uvrštavati u rječnik. Stoga je kao preduvjet za obradbu onimijske građe bilo potrebno izraditi imenske baze podataka, svojevrsne registre koji će u budućnosti omogućiti stvaranje niza manjih onomastičkih rječnika s različitim modelima *on-line* pristupa. Za obradbu i tumačenje onomastičke građe u ovome rječniku, Skokov je etimološki rječnik, usprkos polstoljetnomu odmaku od njegova nastanka, služio kao nepresušno vrelo podataka. Naravno, konzultirani su i brojni drugi onomastički radovi, u prvome redu djela P. Šimunovića.

Struktura rječničkih natuknica sukladna je uobičajenoj praksi obradbe u enciklopedijskim rječnicima i njome se ovom prigodom neću podrobnije baviti. Zanima nas u prvome redu onomastički i etimološki segment rječnika, koji su od ostatka natuknice odvojeni posebnim grafičkim oznakama. Etimološka je obradba bila neizostavnim preduvjetom za obradbu onomastičke građe budući da su natuknice ustrojene u etimološka gnijezda. Etimologija se uvijek nalazi na kraju natuknice, nakon oznake romba $\diamond$ i odnosi se samo na nositelja natuknice. Neposredno pred etimološkim tumačenjem navode se onomi na koje redovito upućuje kvadratić $\square$. Na taj se način obrađuje najveći dio imena koja se izvode od pojedinih apelativa. Primjerice, imena izvedena od naziva za životinje, biljke, zanimanja itd. Ako je primjerice nositelj natuknice *kovati*, imenica *kovač* obrađuje se unutar iste natuknice po abecednome redu, a sva izvedena prezimena i od njih tvoreni ojkonomi navode se nakon "kvadratića", dakle pri kraju rječničkoga članka, bez obzira od koje su konkretne riječi izvedeni.²

Ilustracije radi navodim nekolicinu tipičnih primjera iz HER-a:

² Za ovu je prigodu nebitno da je princip odabira nositelja natuknice nedovoljno usustavljen.

košuta ž (G mn *kōšutā*) zool. ženka jelena (*Cervus elaphus*), v. Δ *kao* ~ krotka i blaga ženska osoba, ob. djevojka // **kōšutnjak** m (N mn -āci) mjesto gdje se okupljaju košute i jeleni □ **Kōšuta** ž. narodno os. ime, rij., zast.; pr. (nadimačka): **Kōšuta** (120, Koprivnica, Istra), **Kōšutār** (Varaždin), **Kōšutić** (890, Zagorje, Banovina); top. naselja: **Kōšutarica** (Novska, 301 stan.) ⇨ prasl. *košuta (rus. csl. košuta, sl. košut: jarac) = prasl. *šut: bezrog (polj. szuty)

Kōšute ž mn naselje (u blizini Sinja), 2122 stan. // **kōšutskī** prid. koji se odnosi na Košute □ v. košuta

Kōšutić, August (1894–1964), hrv. političar, prije 2. svjetskog rata potpredsjednik HSS-a, za vrijeme NDH u ime HSS-a pokušao način ravnopravne suradnje najprije s tajnom opozicijom unutar ustaškog pokreta, zatim s vodstvom NOB-a, oba puta bez uspjeha; poslije rata u zatvoru, oslobođen ali udaljen iz političkog i javnog života

kōšutovina ž bot., usp. pasji zub ⇨ v. košuta

kōtao m (G -tla, N mn -tlovi) 1. term. veća posuda za kuhanje na otvorenoj vatri; bronzin, kazan 2. tehn. metalna zadržljiva posuda posebne namjene uz grijanje [parni ~] 3. dio bojišta, veliki prostor na kojem je opkoljena velika vojna formacija; kazan // **kōčina** ž peyor. augm. od k.; **kōtlār** m (G kotlāra) onaj koji izrađuje kotlove; **kōtlārnica** ž, usp. kotlovnica; **kōtlārskī** prid. koji se odnosi na kotlare [~ *kotao*]; **kōtlārstvo** sr proizvodnja/izrada kotlova; **kōtlēnica** ž (ob. mn) kamen koji se stavlja pod kotao na ognjištu; **kōtlić** m dem. od k.; **kōtlina** ž (G mn kōtlina) geogr. duboka prostrana dolina strmih strana između bregova ili planina (ob. uzduž korita rijeke) [tektonska ~; vulkanska ~; krška ~]; **kōtlovac** m (G -vca, N mn -vci) kamenac što se stvara taloženjem iskuhane vode; **kōtlovina** ž (G mn kotlovina) kulin. svinjski odresci pečeni u kotlu na masti; pučko jelo na sajmovima i uz skupljanja više ljudi; **kōtlovnī** prid. koji se odnosi na kotao [~o *postrojenje*; ~i *kamen*]; **kōtlovnica** ž mjesto u zgradi ili na brodu gdje se nalaze kotlovi za grijanje na ugljen, plin i sl. ili kotlovi za pogon; kotlarnica; **kōtlovnīčār** m onaj koji radi u kotlovnici □ pr. (prema zanimanju ili nadimačka): **Kōtlār** (240, Zadar), **Kōtlić** (Rijeka, Dubrovnik), **Kōtlo** (Kutina); top. naselja: **Kōtlina** (Beli Manastir, 460 stan.) ⇨ prasl. i stsl. kotъlъ; kotao (rus. kotěl, polj. kocioł) ← got. *katils ← lat. catillus

Kao što se vidi i iz ova dva navedena primjera, iako se ustroj rječničke natuknice uvijek oslanja na etimologiju, tvorba i semantički kriteriji također imaju važnu ulogu. Riječi koje su tvorbeno jednostavnije izabrane su za nositelje natuknice, a izvedenice se navode abecednim slijedom. Primjerice, od zoonima (*košuta*) nakon oznake □ navode se važniji izvedeni onimi: osobno ime, prezimena i toponimi. Od apelativa *kotao* izvode se prezimena motivirana zanimanjem, ali i toponimi motivirani zemljopisnim apelativom.

U rječniku se obrađuje i antroponimija i toponimija. Osobna imena i “važniji” toponimi obrađuju se kao posebne natuknice. U tim se slučajevima etimologija imena ne donosi, jer naša namjera nije naravno bila da sustavno obradimo cjelovitu hrvatsku onomastiku već da naglasimo stupanj jezične integriranosti onima u hrvatski leksički korpus.

Od antroponimije obrađuju se samo osobna imena i prezimena. Nadimci (i obiteljski nadimci) redovito se zanemaruju zbog njihova nestabilnoga statusa unutar onomastičkoga sustava.

OSOBNNA IMENA

Osobna se imena uglavnom navode prema čestotnosti, ili u pojedinim slučajevima prema tvorbenoj zanimljivosti, što je naravno vrlo rastezljiv kriterij. Navode se ili kao odvojene natuknice ili nakon kvadratića pod natuknicom iz

koje se izvode. U oba se slučaja donose osnovni gramatički podatci, osobito ako postoje odstupanja u deklinaciji ili ako su indeklinabilna (što je slučaj kod nekih inojezičnih ženskih imena). Nakon osnovnih podataka o nastanku, odnosno postanku imena, navode se neke imenske inačice nakon oznake *isto*, potom, nakon oznake *hip*. važniji hipokoristični likovi u najširem, a ne strogo onomastičkome smislu, i konačno abecedni popis patronimnih prezimena. Kao što se može i očekivati, većina obrađivanih osobnih imena kršćanskoga su podrijetla, u prvom redu imena evanđelista i apostola. Poznato je da neka od tih imena u hrvatskome jeziku imaju i preko 500 imenskih i prezimenskih inačica, no svi ti likovi nisu naravno sva navođeni u rječniku. Uvrštena su i neka danas vrlo rijetka, ili čak nepostojeća osobna imena zbog njihove onomastičke produktivnosti tijekom povijesti. Osobito je to slučaj s profilaktičkim, zaštitnim imenima tipa *Grdan*, *Grube*, koja se u pravilu navode pod osnovnom riječju od koje su izvedena, bez obzira radi li se o imenici ili pridjevu.

gřđ prid. (odr. -i, komp. gřđi) *reg. žarg.* ružan, *usp.* grdan // **gřđlan prid.** (odr. gřđni, komp. gřđi) 1. *vazg. ekspr.* nagrđen, ružan, neskladan 2. velik [~na rana], nepriličan, silovit, vrlo neugodan, tegoban [~an vjetar; ~ne muke]; **gřđesija ž** 1. *ekspr.* vrlo mnogo čega 2. *rij., usp.* gřdosija; **gřđiti** (koga, što) *nesvrš.* (prez. gřđim, pril. sad. -dęći, gl. im. -dęnje) 1. koriti koga ostrim riječima ili tonom, upućivati oštre prijekore; karati 2. *rij.* nagrđivati, kvariti; **gřđjeti** (se) *nesvrš.* (prez. gřđim (se), pril. sad. gřđęći (se), gl. im. gřđenje) postajati gřđ; **gřđnja ž** (G mn -a/-i) prekoravanje ostrim riječima ili tonom, upućivanje ostrih prijekora; **gřđno pril.** jako, mnogo, u velikoj mjeri, u velikom intenzitetu, ob. o čemu neugodnom ili nepoželjnom u količini o kojoj se govori [~se napiti; ~se prejesti; ~se preplašiti]; **gřđoba ž** (G mn gřđobā) 1. vrlo ružna osoba; nakaza 2. svojstvo onoga što je gřdno; ružnoća, rugoba; **gřđobina ž** *augm.* od gřdoba; **gřđosija ž** i *m* (N mn -e) nešto što je gřdno veliko, tako napadno da izaziva čuđenje, zapre-paštenje ili strah [~od čovjeka] □ *m.* narodna os. imena (uglavnom profilaktička, odnosno zaštitna): **Gřđan**; isto: **Gřđen**, **Gřdeša**, **Gřđman**, **Gřđmir**, **Gřđoslav**, **Gřdoje**, **Gřdonja**, **Gřđan** i sl.; *pr.*: **Gřđ** (Ivanec), **Gřđak** (Zagorje), **Gřđković** (Jastrebarsko), **Gřđan**, **Gřđanić**, **Gřđaš**, **Gřđašić** (Pokuplje), **Gřđen** (Donja Stubica), **Gřđenić** (250, Velika Gorica, Zagorje), **Gřđeša**, **Gřđešić** (Ogulin), **Gřđić** (1050, Ogulin, Slunj), **Gřđina**, **Gřđinić** (210, Primorje), **Gřđiša** (Jastrebarsko), **Gřđošić** (100, Pokuplje), **Gřđović** (460, Zadar), **Gřđunac** (Pokuplje), **Gřđan** (950, Zagorje) ◆ *prasl.* *gřrdь (*polj.* gordy, *rus.* górdy)

grřb prid. (odr. -i, komp. grřbli) 1. pod dodirom hrapav, bez glatkoće i mekoće 2. *pren.* bez blagosti i nježnosti; surov, neosjetljiv (o osobama) 3. ovlašno izrađen, nabacen, tek zacrtan [u ~im crtama] 4. ostavljen u prirodnom obliku ili u jednostavnoj tehnologiji (kao domaće platno) 5. velik, ozbiljan [~a gřška] 6. približan [~a procjena] 7. *lokal.* ružan, v. □ // **grřbijān m** (G grřbijāna) grub čovjek; **grřbijānski prid.** koji se odnosi na grřbijane; **grřbijānski pril.** na način grřbijana, kao grřbijan; **grřbijānstvo sr** osobina ili postupak grřbijana; isto: **grřbijānština ž**; **grřbjeti** (θ) *nesvrš.* (prez. -bim, pril. sad. -bęći, gl. im. -bljenje) postajati grub i postajati grřblji; **grřbo pril.** 1. na grub način; surovo 2. u glavnim crtama; ovlaš, ugrubo [~rečeno]; **grřboća ž** svojstvo onoga što je grubo; grubost; **grřbōst ž** (G -osti, I -osti/-ošču) 1. osobina onoga koji je grub 2. gruboća □ **Grřbiša**.m. i ž. narodno os. ime (profilaktičko, v. grub (7)); *hip.* **Grřba ž**, **Grřbe m**; *pr.*: **Grřbāč** (370, Zagora, Z Slavonija), **Grřbelić** (340, Šibenik), **Grřbeša** (210, Đakovo, Prigorje), **Grřbešić** (490, Duga Resa, Slavonija), **Grřbica** (Istra), **Grřbić** (1650, Dalmacija, Bukovica, Lika), **Grřbina**, **Grřbiša** (370, Istra, Zagora), **Grřbišić** (3100, sred. Dalmacija, Lika), **Grřbišin** (Šibenik), **Grřbješić** (410, Petrinja, Pokuplje), **Grřblješić** (120, Banovina), **Grřbnić** (100, Knin), **Grřbor** (430, Knin, Lika), **Grřbórović** (150, Glina, Banovina) ◆ *prasl.* i *stsl.* grřbь (*rus.* grřbyj, *polj.* greby), *lit.* grubiti otvrdnuti ? = *stvnjem*. *krampf*: grę

Navođenje mnogobrojnih imenskih i prezimenskih inačica od kršćanskih imena u ovakvome, ili u bilo kojem drugom rječniku, jedan je od najspornijih elemenata odabranoga obrazca za obradu onima. Niže navedeni primjer imena *Stjepan*, i odabir od njega izvedenih prezimena, zorno pokazuje do koje je mjere rječnički, ili enciklopedijski članak u pojedinim slučajevima “ugrožen” od onimijske građe.

Stjepan 1. v. □ 2. ime devetorice papa (3–11. st.), dvojice hrv. kraljeva, petorice ugarskih, odn. ugarsko-hrv. kraljeva (10–13. st.), jednog engleskog kralja (12. st.), jednog poljskog kralja (S. Batory, 16. st.), trojice bosanskih kraljeva (14–15. st.) 3. I (?–1058), hrv. kralj, poslije 1030. uspostavio vlast nad dalmatinskim gradovima (osim Zadra) 4. I (zvan Kotroman) (?–prije 1314), bosanski ban, 1302. potisnuo ga Mladen II Šubić 5. I Arpadović (zvan Sveti) (o.975–1038), prvi ugarski kralj (od 997) 6. II hrv.-dalmatinski kralj (1089–1090), posljednji iz dinastije Trpimirovića, nakon njegove smrti uslijedile borbe za prijestolje i Arpadovići došli na vlast 7. II zagrebački biskup (?–o.1190/95), prvi Hrvat koji je završio studij na Pariškom sveučilištu, preporoditelj crkvenog i društvenog života u biskupiji 8. II Kotromanić (?–1353), bosanski ban (od 1318), proširio teritorij i priskrbio ugled Bosne u tadašnjem svijetu, stric Tvrtka 9. Dabiša bosanski kralj (1391–1395), nasljednik Tvrtka I Kotromanića, vazal ugarskog kralja Žigmunda 10. Držislav (o.969–o.997), hrv. kralj, sin Kresimira II Mihajla, Bizant mu priznaje naslov kralja Hrvatske i Dalmacije; 996. Venecija mu uskratila plaćanje danka za slobodnu plovidbu duž hrv. obale 11. Prvomučenic, Sv. (?–o.37), apostolski pomoćnik, kamenuvan u Jeruzalemu; prvi kršćanski mučenik 12. Tomaš (?–1461), bosanski kralj (od 1443) iz dinastije Kotromanića □ m. os. ime svetačkog podrijetla (preko 400 imenskih likova, u Hrvatskoj se uglavnom slavi ugarski kralj iz 10. st. koji je pokrstio Madare); isto: **İstván** (← *mad.*), **Stevan** (uglavnom *pravosl.*), **Sfipān** (reg. Dalmacija i Bosna), **Ščepān** (reg. uglavnom Crna Gora), **Štefan** (← *njem.*); *hip.*: **Pēpi**, **Pišta** (← *mad.*), **Sfija**, **Sfipa**, **Stipe**, **Stéf** (kajkavsko područje, ← *njem.*), **Stéfe** (← *tal.*); **Stefánia** ž. os. ime; isto: **Stefánija**; *hip.* **Pēpica**, **Štefa**, **Žefa**; *pr.*: **Čebo** (Dubrovnik, Split), **Čevanić** (Kaštela), **İstván** (130, Podravina, Slavonija, ← *mad.*), **İstvanek** (Vrbovec, ← *mad.*), **İstvanfi** (Baranja, ← *mad.*), **İstvanic** (450, Zagreb, Križevci, Sesvete, ← *mad.*), **İstvanović** (300, Koprivnica, Križevci, Podravina, ← *mad.*), **Stefan** (Rijeka, Zagreb), **Stefánac** (Slavonija), **Stefani** (Primorje, Istra, ← *tal.*), **Stefanić** (Primorje), **Stefánov** (Zagreb, I Slavonija, Istra), **Stefánović** (690, Zagreb, Split, Rijeka, Slavon-ski Brod, Pula, I Slavonija), **Stefánovski** (Zagreb, Pula, Sisak, Osijek), **Stefanūti** (Istra, ← *tal.*), **Stefanutti** (izg. Stefanūti) (Istra, ← *tal.*), **Stéjic** (Osijek), **Stěkovic** (150, Zagreb, Pokuplje, Sesvete, Kutina), **Stěpān** (190, Novi Marof, Zagreb, Donja Stubica), **Stěpāncec** (Zagorje, Varaždin), **Stěpančić** (190, Labin, Turropolje, Primorje, Istra), **Stěpanec** (Petrijna, Sisak), **Stěpanić** (410, Turropolje, Zagreb), **Stěpanov** (Zagreb, Zadar, Istra), **Stěpanović** (140, Vukovar, Baranja, Zagreb, Split), **Stěpčić** (150, Labin, Istra, Rijeka), **Stěpić** (860, Slunj, Zagreb, Karlovac, Posavina), **Stěpinac** (210, Jastrebarsko, Zagreb, Pokuplje), **Stěpišin** (Jastrebarsko), **Stěvanic** (Rijeka, Zagreb), **Stěvanja** (Zadar, Pula), **Stěvanović** (850, I Slavonija,

Zagreb, Rijeka, Pula), **Stěvelic** (Šibenik, Knin), **Stěvić** (340, I Slavonija, Zagreb, Rijeka), **Stěvović** (Split, Rijeka, Knin), **Stijépic** (Rijeka, I Slavonija), **Stijépovic** (Zagreb, Dugo Selo, Dubrovnik, Rab), **Stijčić** (Osijek), **Sfijović** (Pula, Jastrebarsko, Turropolje), **Sfipac** (Gospić, I Slavonija, Zagreb), **Sfipān** (140, Varaždin, Novi Marof, Ozalj), **Sfipānac** (Sinj, Petrijna, Sesvete), **Sfipānčević** (230, Nova Gradiška, Slavonija), **Sfipānčić** (190, Zagreb, Pokuplje, Istra), **Sfipāndić** (Zagreb, S Dalmacija, I Slavonija), **Sfipāndžija** (Drniš, Zagreb, sred. Dalmacija), **Sfipānec** (Sisak, Jastrebarsko), **Sfipānetić** (Slavonski Brod), **Sfipāničev** (200, Šibenik, Zagreb, Split), **Sfipāničić** (100, Primorje, Zagreb, Delnice), **Sfipānic** (220, Zadar, Primorje, Podravska Slatina), **Sfipānov** (190, Zadar, Rijeka, Ludbreg), **Sfipānović** (1020, Đakovo, sred. Dalmacija, Primorje, Zagreb, Trogir, Vrbovsko.), **Sfipčević** (380, Zadar, Đakovo, sred. Dalmacija, Slavonija), **Sfipčić** (360, Trogir, Zagreb, Klanjec, Rijeka, Kutina), **Sfipe** (Omiš, Zadar), **Sfipeč** (Crikvenica, Rijeka, Podravska Slatina, Delnice), **Sfipeč** (Delnice, Rijeka, Kutina), **Sfipešević** (Slavonski Brod, Slavonija), **Sfipetić** (1112, Ogulin, Zagreb, Sinj, Kordun, Split, Rijeka), **Sfipica** (100, Split, sred. Dalmacija), **Sfipičević** (Makarska, Zadar Zagreb), **Sfipičić** (Brač, Split), **Sfipić** (1420, Zagreb, I Slavonija, Nova Gradiška, Rijeka), **Sfipinović** (100, Split, Zagreb), **Sfipišić** (120, Split, sred. Dalmacija), **Sfipkov** (Kaštela), **Sfipković** (230, Jastrebarsko, Korčula, Zagreb, Rijeka), **Sfipoljev** (Kaštela, Split), **Sfipović** (Imotski, Kaštela, Podravina), **Sfipurinac** (Vinkovci, Kutina), **Sfivān** (Zagreb), **Sfivaničević** (Županja, Osijek), **Stjěpān** (100, Zagreb, Donja Stubica, Medimurje, Slavonija), **Stjěpānčević** (Petrijna, Zagreb), **Stjěpāndić** (Zagreb, Dugo Selo, Županja), **Stjěpānek** (Kutina, I Slavonija), **Stjěpānič** (Baranja, I Slavonija), **Stjěpānović** (1460, Zagreb, Slavonija, Ogulin, Rijeka), **Stjěpčević** (Zagreb, Dubrovnik), **Stjěpčević** (Županja), **Stjěpić** (150, Županja, Zagreb, Split, Dubrovnik), **Stjěpović** (120, Dubrovnik), **Ščepānović** (Brač, Split, Pula), **Ščekić** (Baranja, Rijeka, Zagreb, Split, Pula), **Ščepānčević** (Osijek, Vukovar), **Ščepānović** (210, Brač, sred. Dalmacija, Zagreb, Vinkovci), **Ščépić** (Metković, I Slavonija), **Ščépin** (Nova Gradiška, Pakrac), **Ščépović** (Zagreb, Krk, Sveti Ivan Zelina), **Štefan** (690, Zagreb, Zagorje, Medimurje, Novi Marof, ← *njem.*), **Stefánac** (1630, Slunj, Pokuplje, Zagreb, Vrbovsko, Vinkovci, ← *njem.*), **Stefánčić** (930, I Slavonija, Zagreb, Rijeka, Delnice, Sisak, ← *njem.*), **Stefánec** (710, Koprivnica, Ludbreg, Ivanec, Podravina, ← *njem.*), **Stefánek** (Stefánek) (320, Ludbreg, Ivanec, Vukovar, Križevci), **Stefanic** (Križevci), **Stefanić** (770, Primorje, Zagreb, Đurđevac, Krapina, Pazin, Samobor), **Stefánija** (Zagreb, Donja Stubica, Osijek), **Stefánko** (120, Ivanec, Za-gorje, Varaždin, Karlovac), **Stefánov** (Đurđevac, Zagreb, ← *njem.*), **Stefánović** (360, Zagreb, Zagorje, Podravina, ← *njem.*), **Stefánovski** (Vinkovci, Vukovar), **Stefanūti** (Pazin, ←

tal.), **Stěfatic** (Zagreb, Sisak), **Stěfčić** (Darugar, Ivanić Grad), **Stěfec** (Đurđevac, Bjelovar, Novi Marof, Vin-kovci), **Stěfek** (250, Donja Stubica, Za-gorje, Podravina, ← *njem.*), **Stěfekov** (Za-greb, Đurđevac, Bjelovar, ← *njem.*), **Stěfelic** (Našice, I Slavonija, ← *njem.*), **Stěfica** (Zagreb, Medimurje, Zagorje, ← *njem.*), **Stěfičar** (210, Ivanec, Medimurje, Podravina, Varaždin, Orahovica, ← *njem.*), **Stěfiček** (Zagreb, Našice, ← *njem.*), **Stěfičić** (Sisak, Zagreb, Z Slavonija, ← *njem.*), **Stěfić** (250, Medimurje, I Slavo-nija, Zagreb, Jastrebarsko, Varaždin, Turo-polje, ← *njem.*), **Stěfičar** (Medimurje, Podravska Slatina, ← *njem.*), **Stěfina** (Stěfina) (Zagreb, Jastrebarsko, ← *njem.*), **Stěfnec** (Đurđevac, Zagreb, Bjelovar, ← *njem.*), **Stěfnovec** (Dugo Selo, Baranja, Prigorje, ← *njem.*), **Stěfinsčak** (Stěfinsčak) (Varaždin, Ivanić Grad, ← *njem.*), **Stěfka** (Požega, ← *njem.*), **Stěfko** (Medimurje, I Slavonija, Samobor, ← *njem.*), **Stěfković** (Samobor, Jastrebarsko, Prigorje, Križevci, Medimurje, ← *njem.*), **Stěfoić** (Križevci, ← *njem.*), **Stěfok** (Stěfok) (150, Medimurje, Zagreb, Orahovica, Rijeka, Ivanec, ← *njem.*), **Stěfoković** (Đurđevac, ← *njem.*), **Stěfotić** (Koprivnica, Zagreb, ← *njem.*), **Stěfović** (140, Čazma, Virovitica, Zagreb, Bjelovar, Rijeka, ← *njem.*), **Stěfsa** (Đurđevac, Darugar, Virovitica, ← *njem.*), **Stěfulic** (Petrijna, Sisak, Zadar, ← *njem.*), **Stěfulinac** (Grubišno Polje, Požega, ← *njem.*), **Stěfulj** (Stěfulj) (170, Medimurje, Zagreb, Varaždin, Koprivnica, ← *njem.*), **Stěkić** (Slavonski Brod, I Slavonija, ← *njem.*), **Stěko** (120, Zagreb, Imotski, I Slavonija, Zadar, Sesvete, ← *njem.*), **Stěkovic** (630, Petrijna, Z Slavonija, Zagreb, Ivanec, Sisak, ← *njem.*), **Stěvanja** (260, Zadar, I Slavonija, Biograd, Split), **Stěvčić** (Garešnica, Rovinj), **Stěvić** (Slavonski Brod, Omiš, Split), **Stěvinović** (Novska, I Slavonija, Sisak), **Stěfan** (Križevci, Petrijna, Baranja), **Stěfanić** (Poreč), **Stěfanić** (370, Poreč, Istra, Rijeka), **Stěfif** (Vinkovci, Sesvete), **Stěvān** (Bjelovar, Garešnica), **Stěvčević** (Nova Gradiška), **Stěvčević** (Vinkovci), **Stěvičić** (260, Nova Gradiška, Zagreb i okolica, Posavina), **Stěvici** (430, Slavonski Brod, I Slavonija, Nova Gradiška, Požega), **Žépić** (Zagreb, Sisak) ✦ *grč.* Stéphanos. *lat.* Stephanus

İstván m. os. ime *mad.* podrijetla, v. Stjepan; *hip.* **Pišta**; *pr.*: **İstván** (130, Koprivnica), **İstvanek** (Vrbovec), **İstvánfi** (Beli Mana-stir), **İstvanic** (450, Zagreb, Prigorje), **İstvánović** (300, Podravina), **Pišta**, **Pišta-lek** ✦ *mad.* **István**

PREZIMENA

Prezimana se u rječniku nikada ne navode kao posebne natuknice. Patronimna se prezimana navode nakon oznake *pr.*, odnosno iza osobnoga imena i njegovih hipo-koristika. Iako u mnogim slučajevima to izgleda kao “uzaludno trošenje” papira, odnosno dragocjenoga rječničkoga prostora, ipak smo odlučili navoditi ih jer su mnogi likovi vrlo zanimljivi sa stanovišta hrvatske tvorbe. S druge strane, samo se kod nekolicine osobnih imena patronimna prezimana protežu preko više od jedne rječničke stranice, a bilo je teško odrediti formalni kriterij prema kojemu bi se najfrekventniji patronimi izostavili. Isti se obrazac rabio i za prezimana iz-vedena od apelativa kao i za veliku skupinu prezimana etničkoga postanja. Kri-terij uvrštavanja prezimana nije stoga isključivo statistički, već je često ovisio o tipu i značenju nositelja natuknice.

Za svako od navedenih prezimana donosi se i okvirna brojka njegovih nositelja (ako je veća od 100) kao i njegova arealna rasprostranjenost prema popisu pučanstva iz g. 1991. Ti numerički podatci nose važne izvanjezične informacije, a njihovo se navođenje sve češće zahtijeva i pri izradbi onomastičkih rječnika. Primjerice, prema broju osoba koje nose prezimana tvorena po zanimanju može se suditi o rasprostranjenosti pojedinih zanata u kasnome srednjem vijeku, dakle u doba kada nastaje većina hrvatskih prezimana. Također, ti podatci mogu biti vrlo relevantnima i za proučavanje migracija u povijesnoj perspektivi.

Hrvatski jezik obiluje posuđenicama iz različitih kronoloških slojeva. Mnoge se od njih više ne rabe u suvremenome hrvatskom jeziku, ili je njihov doseg regionalno ograničen, ali njihov se utjecaj do današnjega dana održao upravo u onimima, što svjedoči da su još bile produktivnima u doba kada se ustaljivao hrvatski prezimenski sustav. Upravo je to često bio argumentom da ih se ipak uvrsti u rječnik, naravno uz oznake *arh.*, *reg.* i *sl.* U tom se slučaju pri navođenju također rabio princip čestotnosti. Današnja distribucija nositelja tih prezimana koja se temelje na aloglotskim leksemima uglavnom je podudarna povijesnoj dominaciji pojedinih jezika na različitim hrvatskim područjima. Osobito su zanimljiva prezimana koja se izvode od turskih, odnosno orijentalnih leksema. Kako većina prezimana nastaje u 15. i 16. st., dakle u doba kada je velik dio Hrvatske pod turskom vlašću, broj i rasprostranjenost “turskih” prezimana kudikamo nadilazi turski utjecaj u općem leksiku. Naravno da ona ne svjedoče o turskomu podrijetlu njihovih nositelja već su pod turskom vlašću mnogima bila nadijevana ta “turska” prezimana sukladno njihovoj zanimanju, službi ili statusu u trenutku imenovanja, a najčešće pak potječu od nadimaka koji su poslije snagom zapisa postali nasljednim prezimenima. Mnogi leksemi od kojih se ta prezimana izvode nisu više u aktivnoj uporabi, čak ni na regionalnoj razini. Da u rječnik nije uvrštavana onomastička građa, većina se od njih vjerojatno ne bi uopće navodila.

TOPONIMI

Toponimi se u rječniku obrađuju ili kao zasebne natuknice ili pod rječju od koje su izvedeni. Sa hrvatskoga teritorija kao zasebne rječničke natuknice bilježe se veće hrvatske rijeke, planine, regije, kao i naselja s preko 500 stanovnika. Kod gore navedenoga primjera natuknice *košuta* može se uočiti da se manje naselje *Košutarica* navodi pod temeljnom natuknicom, a naselje *Košute* (s preko 2000 stanovnika) navodi se kao zaseban rječnički, odnosno enciklopedijski članak. Iznimno se u rječniku bilježe se i manja naselja ako imaju osobitu povijesnu ili kulturološku važnost (npr. istarski gradić *Hum*).

Za svako se naseljeno mjesto donose i podatci o broju stanovnika (prema popisu iz 1991. god.), za većinu se bilježe etnici u muškome, ženskom, i množinskome liku, te ktetici, dakle pridjevi izvedeni od imena mjesta. Često se navode i lokalni likovi etnika, osobito ako se bitnije razlikuju od standardnoga lika. Iako su ti podatci veoma važni za jezike poput hrvatskoga, oni se vrlo rijetko navode u našim rječnicima.

Poznato je da se veliki broj (više od 50%) hrvatskih toponima izvodi od zemljopisnoga nazivlja. Većina je tih naziva i danas u aktivnoj uporabi, ali određeni je broj poznat samo iz toponimijskih odraza (usp. dolje navedeni primjer za *čret*). I opet, te su natuknice našle svoje mjesto u rječniku upravo zahvaljujući njihovim toponimijskim odrazima koji se u rječničkome članku uvijek navode nakon oznake kvadratića.

Isto vrijedi i za mnogobrojne druge toponime koji se izvode od zaboravljenih naziva biljaka, životinja, i drugih općih imenica.

črèt m reg. arh. močvarno mjesto, ob. u šumi // *črètište sr* močvarni kraj □ *pr.* (etnici): *Črétni* (200, Ivanec, Posavina), *Črètnik* (Zagreb i okolica); *top.* imena naselja: *Cfni črèt* (Turopolje), *Čiritež* (Istra), *Črèčan* (kod Zeline), *Črèt* (neko-liko sela u Zagorju), *Za-črètje* itd.; često i u mikrohidronimiji za močvarna zemljišta, ob. uz neki pridjev: *Čatični črèt*, *Tústi črèt* (Čazma), *Zéli črèt* (bara, Zagreb) itd. ✧ *prasl.* *čertu*, (*slov.* *čret*, *rus.* *čerèt*) = *lit.* *kirsti*: rezati

Črèt m naselje (u blizini Zadra), 732 stan. // *Čretnjanc m* (*Črètnjanka ž*) <G -nea, N *mn* Črètnjani) stanovnik Čreta; *črètski prid.* koji se odnosi na Čret i Čretnjane □ v. *čret*

Enciklopedijski dio rječnika obuhvaća imena država, svjetskih gradova s više od 1.000.000 stanovnika, neke manje, ali kulturološki važne europske gradove, imena većih rijeka, planina i regija, i sl., popraćene osnovnim, vrlo sažetim enciklopedijskim podatcima, kao što su broj stanovnika, dužina rijeke, visina planina i sl.

Konačno, namjera mi je bila pokazati da onimi mogu, i trebaju biti obrađivani u rječnicima, jer su neraskidivo povezani s općim leksikom nekoga jezika. Ne smatram naravno da im je mjesto u svakom priručnom rječniku, ali u ovako ekstenzivno zamišljenom leksikografskom djelu čiji je cilj bio što cjelovitija obradba hrvatskoga leksika, onimi svakako zaslužuju dužnu pozornost. Stoga, iako ne sumnjam da je onimiju trebalo uvrstiti u rječnik, i sama dvojim o opsegu obrađivane građe. Sporno je prvome redu navođenje mnogobrojnih prezimena od nekih osobito produktivnih osobnih imena. Ali, gotovo je nemoguću naći formalni kriterij prema kojem bi se, primjerice uvrstilo ime *Jagoda*, i vrlo rano potvrđeno prezime *Jagodić*, a izostavile nebrojene varijante prezimena izvedenih od osobnoga imena *Vuk* i njegovih inačica.

Iako mi je primarna namjera bila učiniti sustavniju usporedbu pristupa onomastičkoj građi u Skokovu rječniku i Enciklopedijskom rječniku hrvatskoga jezika odložiti ću tu zadaću za neku drugu prigodu. Radi se, naime, o toliko različito koncipiranim rječnicima da se usporedbe mogu ograničavati samo na analizu zanemarivoga broja rječničkih članaka s donekle istovjetnom strukturom. U Skokovu rječniku, kao što je opće poznato, formalni leksikografski principi rječničkoga ustroja vrlo su rijetko sustavno poštivani. To dakako vrijedi i za onimijsku građu, jer je broj samostalnih onimijskih natuknica u Skokovu rječniku ograničen, a kriterij odabira obrađivanih onima sasvim je arbitraran.

U ovome sam stoga radu nastojala vrlo sažeto prikazati jedan od mogućih obrazaca za obradbu onima u enciklopedijskome rječniku. Ustroj toga obrasca ne mora biti, i nije savršen, ali ga se je nastojalo dosljedno primjenjivati pri obradbi onomastičkoga korupusa. Naravno, s obzirom na to da se onimi prvi put tako sustavno obrađuju u jednome rječniku, s obzirom na to da ne postoje slična djela na koja smo se pri sastavljanju rječnika mogli ugledati, s obzirom na vrlo kratke rokove izradbe koji su leksikografima u pravilu najvećim “neprijateljem”, niti princip dosljednosti nije uvijek dosljedno poštivan.

Na koncu, ne dvojim da je onimiju trebalo obraditi u ovome rječniku. Međutim, obrazac prema kojemu je to učinjeno podložan je naravno i kritici i sugestijama. Namjera je ovoga rada upravo i bila da postavi određena pitanja i potakne takvu diskusiju.

The structure of the onomastic entry in the encyclopaedic dictionary

Summary

Onomastic data is rarely an obligatory component of a dictionary. The Croatian Encyclopedic Dictionary is the first dictionary in the long and rich Croatian lexicographic tradition to include extensive onomastic material. Since it was conceived as a descriptive rather than normative dictionary, its corpus by far exceeds the basic lexicographic corpus of standard Croatian. The decision to include the various names into the encyclopedic dictionary has resulted in the inclusion of a number of various dialectal and regional forms, as well as words which are not productive in standard Croatian any longer. Primarily, there are many non-transparent geographical terms which have left a permanent trace in toponymy, as well as numerous loanwords, which at least were onomastically productive when Croatian family names were established. The paper presents one of the possible models of including and elaborating onomastic material in the encyclopedic dictionary.

Ključne riječi: onomastika, enciklopedijski rječnik, etimološki rječnik

Key words: onomastics, encyclopaedic dictionary, etimological dictionary